

Stimulerande utemiljö för personer med autistiskt syndrom

Ett gestaltungsförslag i habiliteringssyfte

Stimulating outdoor area for people with autistic disorder –
a design proposal with rehabilitative intentions.

Julia Béve

Kandidatarbete: 15hp
Trädgårdsingenjörsprogrammet: design
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp 2013

Stimulerande utemiljö för personer med autistiskt syndrom?

Ett gestaltungsförslag i habiliteringssyfte

**Stimulating outdoor area for people with autistic disorder –
a design proposal with rehabilitative intentions.**

Julia Béve

Handledare: Petra Thorpert, SLU, Institutionen för Landskaparkitektur

Examinator: Karin Svensson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur

Omfattning: 15hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurs kod: EX0652

Program/utbildning: Trädgårdsingenjörsprogrammet: design

Examen: Kandidat

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och år: September 2013

Omslagsbild: Julia Béve

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Autistiskt syndrom, habilitering, miljöpsykologi,
design

Samtliga foton är tagna av författaren.

Samtliga illustrationer är gjorda av författaren.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

På det första uppslaget i Johan Ottossons bok 'Naturens betydelse i en livskris' står en mening citerad. Citatet lyder:

”Det djupt personliga är ofta det mycket allmängiltiga”

Den meningen har jag burit med mig genom arbetet och den har kommit att förändra min syn på behovsanpassade utemiljöer. Jag är glad att jag valt ett ämne som gett min många nya kunskaper och fler perspektiv. De kommer jag att ha nytta av i mitt framtida yrkesliv.

Jag vill tacka Julia på dagligverksamheten Margaretahemmet för ett positivt bemötande och för konstruktiva svar på mina funderingar.

Jag vill tacka Petra Thorpert för en god insats som handledare och för glada tillrop.

Sammanfattning

Valet av ämne grundar sig i det rådande intresset av rehabiliterings- och habiliteringsformer i natur- och utomhusmiljö.

Arbete ska leda fram till ett gestaltungsförslag av en stimulerande utemiljö för personer med autistiskt syndrom. Platsen för gestaltningen är dagligverksamheten, Margaretahemmet i Lund. Verksamheten efterfrågar ett gestaltungsförslag till deras atriumgård i anslutning till byggnaden.

Att utevistelse och gröna miljöer har en positiv inverkan på människan är forskarna överens om. Det finns en efterfrågan av behovsanpassade utemiljöer i anslutning till habiliteringsverksamheter. Vid ett samarbete mellan professionerna kan dessa utemiljöer förändras och förbättra. Icke anpassade ytor kan förvandlas till hållbara gestaltningar med brukarens behov i fokus. Anpassningen kan betyda en vinst i både utrymme för habilitering och även bidra med en positiv aktivering för brukare och personal.

Arbetet syftar till att genom en litteraturstudie av autistiskt syndrom medvetengöra målgruppens särskilda behov. Även en kort och sammanfattande studie av vilken inverkan natur- och trädgårdsmiljön har på människans välbefinnande beskrivs. Detta för att knyta dessa teorier till gestaltningen och motivera användningen av gröna miljöer i ett habiliteringssyfte.

Gestaltungsarbetet sker enligt metoden analys, koncept och gestaltning. Metoden leder fram till ett slutgiltigt gestaltungsförslag till platsen.

Margarethahemmet är en daglig verksamhet för vuxna personer med autistiskt syndrom. Alla brukare på dagligverksamheten har även någon form av utvecklingsstörning, vilket är vanligt förekommande bland personer med autistiskt syndrom.

Det finns ingen färdig mall för hur gestaltungsarbetet för denna målgrupp bör se ut. En stimulerande platsen för personer med autistiskt syndrom bör gestaltas efter de enskilda individernas behov snarare än efter en generell bild av målgruppen. Samtidigt kan många generella riktlinjer för en gestaltning av en återhämtande utemiljö vara användbara, då de behandlar funktioner som återhämtning efter stress.

Summary

The choice of topic is based on the prevailing interest of rehabilitation and habilitation forms in nature and outdoor environment.

This work will lead to a design proposal of a stimulating outdoor environment for people with autistic disorder. The location of the depiction is a daily activity, "Margaretahemmet" in Lund. "Margaretahemmet" asks for a design proposal to the atrium adjacent to their main building.

Scientist agrees that outdoor activities and green spaces have a positive impact on human's well-being. There is a demand for need-based outdoor areas adjacent to the rehabilitation activities. In collaboration between professions, these surfaces can be changed and improved, non-customized space can be transformed into durable configurations with the user's needs in mind. This change and adaptation can imply a gain in both space for rehabilitation and contribute to a positive activation for both users and staff.

This work aims to, through a literature review of the autistic syndrome, conscious do target specific needs. A short and comprehensive study of the impact of nature and garden environment on human well-being are also described. This is to link these theories to conformation and motivate the use of greenery in a rehabilitation order.

Conformation work is performed according to the method, "analysis, concept and design". The method is leading up to a final design proposal for the atrium.

"Margaretahemmet" is a daily activity for adults with autistic disorder. All users at the daily activity also got some form of mental retardation, which is common among people with this diagnosis.

There is no complete template for how an outdoor design for this target group should look like. A stimulating place for people with autistic disorder should be portrayed by the individual's needs rather than for a general picture of the target group. Although many general guidelines for designing restorative outdoor environments can be useful, especially when dealing with recovery from stress.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	1
Bakgrund	1
Syfte och mål.....	2
Avgränsning	2
Metod och material.....	2
 FORSKNINGSBAKGRUND	 3
Vad innebär autistiskt syndrom?	3
Definition av diagnosen.....	4
Olika diagnoser inom autismspektrumet	6
Orsaker	6
Vad innebär utvecklingsstörning och de andra funktionsnedsättningarna?	7
Utvecklingsstörning	7
Annorlunda sinnesintryck.....	8
Repetitivt beteende.....	9
Syftet med habilitering och daglig verksamhet	10
Naturens inverkan på människan	10
Teorier om naturens inverkan.....	10
Trädgårdens roll	12
Teori kring gestaltning för personer med autistiskt syndrom.....	12
Vad utmärker en målgrupp med autistiskt syndrom?	12
 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR GESTALTNINGEN VID MARGARETAHEMMET	 14
Kundens önskemål	14
Platsanalys	14
Lägesbeskrivning	15
Ståndortsförutsättningar och växtlighet	15
Problemformulering	15
Nulägesplan	16

GESTALTNINGSFÖRSLAGET	17
Inledning.....	17
Koncept	17
Illustrationsplan.....	18
Områdesindelning	19
Trädäcket.....	19
Ridån.....	20
Vattenrummet.....	21
Gungrummet	21
Färgklick.....	22
Känsloväggen.....	23
Illustrationsplan med områdesindelning	24
Illustrationsplan och vyer	25
 DISKUSSION	 26
Litteraturstudien	26
Kundens önskemål	27
Platsanalysen	27
Gestaltningförslaget.....	27
Övrig diskussion.....	28
Slutsatser	28
 REFERENSER.....	 29

INLEDNING

Detta arbete är ett gestaltungsförslag till atriumgården vid dagligverksamheten Margaretahemmet i Lund.

Bakgrund

Valet av ämne grundar sig i det rådande intresset av rehabiliterings- och habiliteringsformer i natur- och utomhusmiljö (Ottoosson & Grahn 2011). Genom utbildningen har jag blivit medveten om att det efterfrågas trädgårdslösningar där utemiljön kan vara en naturlig del av habiliteringsverksamheter, och att tvärvetenskapliga samarbeten och skräddarsydda gestaltungsförslag behövs för att ta tillvara på våra gröna miljöer. Som student vid Sveriges Landbruksuniversitet och som blivande trädgårdsingenjör finns intresset av att ta till vara på och utveckla de gröna miljöerna på bästa sätt. Det handlar om funktionell och estetisk problemlösning i ett samarbete mellan professionerna.

Att utevistelse och gröna miljöer har en positiv inverkan på människan är forskarna överens om (Grahn 2005; Kaplan & Kaplan 1989; Ulrich 1999). Det finns en efterfrågan av behovsanpassade gröna miljöer i anslutning till habiliteringsverksamheter av denna form och funktion. Genom ett kunskapsutbyte mellan professionerna så är det lättare att upprätthålla en behovsanpassad utomhusmiljö som är stimulerande för målgruppen. Anpassningen kan betyda en vinst i både utrymme för habilitering och bidra med en positiv aktivering för brukare och personal.

Dagligverksamheten "Margaretahemmet" i efterfrågar hjälp med att ta fram ett gestaltungsförslag till verksamhetens atriumgård. Margaretahemmet är en daglig verksamhet för unga vuxna med autistiskt syndrom i kombination med utvecklingsstörning. Atriumgården ska fungera som en del av habiliteringen och möta brukarnas behov.

Personer med autistiskt syndrom upplever många gånger omvärlden och sinnesintryck på ett annorlunda sätt och deras behov behöver lyftas fram i gestaltningen för att hjälpa dem att få uppleva en behaglig och stimulerande utemiljö.

Arbetet syftar till att genom en litteraturstudie av autistiskt syndrom medvetengöra målgruppens särskilda behov. En kort och sammanfattande beskrivning av vilken roll natur- och trädgårdsmiljön har för människans välbefinnande nämns för att knyta dessa tankar till gestaltningen.

Syfte och mål

Syftet är att arbeta fram ett, av verksamheten efterfrågat, gestaltungsförslag till Margaretahemmets atriumgård på Margaretagatan 2A i Lund.

Målet är att presentera ett gestaltungsförslag vilket verksamheten efterfrågar. Gestaltungsförslaget ska ta hänsyn till platsens förutsättningar och på bästa sätt anpassar atriumgården till en stimulerande utemiljö för brukarna med autistiskt syndrom.

Frågeställning

- Hur gestaltas en stimulerande utemiljö för personer med autistiskt syndrom?

Avgränsning

Litteraturstudien avgränsas till att återskapa en bild av vad autism innebär och även vilken roll naturen har i ett rehabiliteringssyfte. Litteraturstudien behandlar främst autistiskt syndrom. En kortare studie görs av ett antal utvalda miljöpsykologiska teorier som behandlar naturens inverkan på människan.

Gestaltungsförslaget tar hänsyn till atriumgården på Margaretahemmet och platsens förutsättningar är ramen för gestaltungsförslaget. Samtliga brukare har autistiskt syndrom och ytterligare någon typ av utvecklingsstörning. Gestaltungsförslaget är anpassat efter dessa individers behov.

Slutprodukten av detta arbete innebär endast ett gestaltungsförslag. I och med detta går jag därför inte in närmare på planteringarnas uppbyggnad, materialbeskrivningar eller konstruktionsritningar. För att förslaget ska vara genomförbart krävs att det även upprättas en planteringsplan med tillhörande växtlista, en markplaneringsplan och ett skötseldokument.

Den föreslagna växtligheten är vald efter passande ståndortskriterier och valda upplevelsevärden. Samtliga växter är tillgängliga vid Stångby Plantskola enligt Stångbykatalogen 2013-2014.

Metod och material

Den första delen av litteraturstudie behandlar ämnet autism, detta för att få kunskap om målgruppen och deras särskilda behov. Den andra delen av litteraturstudien behandlar några miljöpsykologiska teorier om naturens inverkan på människans välbefinnande. Teorierna beskrivs sammanfattande och finns med för att kunna motivera användandet av en behovsanpassad utemiljö i rehabiliteringssyfte.

Gestaltungsförslaget följer processmetoden "Analys-Koncept-Gestaltning". Metoden introducerades vid kursen "Trädgårdsdesign, metod och material" under andra läsåret på trädgårdsingenjörsutbildningen med inriktning design. Metoden bygger på att en platsanalys

genomförs för att formulera platsens problem. Konceptet blir en lösning på de problem som uppkommit vid analysen och ska svara mot både funktionella och estetiska aspekter. Gestaltningen är presentationen av det färdiga förslaget av lösningar på problemet.

En platsanalys och fotodokumentation genomförs av befintligt skick och vegetation.

Med stöd av den vetenskapliga litteraturen, information från platsanalysen och kundens önskemål, gör jag en tolkning av behoven och ger ett förslag till hur en stimulerande utemiljö för personer med autistiskt syndrom kan se ut.

Litteratursökningar har gjorts på Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek på Alnarp och på Lund universitetsbibliotek. Mycket användbart material har funnits i form av vetenskapliga artiklar som varit tillgängliga via SLU:s söktjänst Primo. Primo innefattar SLU:s egen bibliotekskatalog samt även de databaser som SLU prenumererar på.

FORSKNINGSBAKGRUND

Vad innebär autistiskt syndrom?

Först och främst innebär ett autistiskt syndrom en genomgripande funktionsnedsättning. Då hjärnan utvecklas sker avvikelser från utvecklingsmönstret vilket leder till störningar inom specifika områden, främst inom de kognitiva funktionerna (Nordin & Gillberg 2005).

Ordet "Autism" används ibland som en övergripande benämning på många olika funktionsnedsättningar som liknar varandra. Eller helt enkelt som en förkortning av det fullständiga syndromet, autistiskt syndrom. Enklare vore att benämna autism, autistiskt syndrom, då man syftar på den specifika diagnosen, för att undvika förvirring. Autistiskt syndrom är alltså bara en av flera diagnoser och tillstånd inom samma problemområde (Nordin & Gillberg 2005).

Forskning tyder på att autistiskt syndromet är medfött, men det kan vara problematiskt att fastslå detta då vissa symtom inte behöver visa sig förrän arton månader efter födseln. I undantagsfall syns inte symtomen förrän barnet nått tre års ålder (Västerbro 2007). Barnpsykiatern Leo Kanner var år 1943 den första att presentera och beskriva autistiskt syndrom på ett systematiskt sätt. Många av hans teorier är fortfarande giltiga och hans beskrivning ligger fortfarande till grund för hur dagens diagnoser fastställs. Kanner var övertygad om att det syndrom han upptäckt var helt unikt och särskilt från andra liknande tillstånd. Men allt eftersom forskningen har gått framåt och nya teorier och beskrivningar tagit fram så har termerna kring autism gått in varandra eller bytts ut. Den diagnos som Leo Kanner var först att benämna kallas i litteraturen även "Kanners autism", "Klassisk autism" eller "Typisk autism". Dessa benämningar är synonyma och avser autistiskt syndrom (Wing 2011). Kanners dåvarande teorier om hur och varför autism uppkom är däremot inte allmängiltiga i modernare litteratur.

Definition av diagnosen

Idag finns det ett flertal olika diagnosmanualer som används vid fastställande av diagnosen. I Sverige är det Världshälsoorganisationens diagnosmanual (ICD-10) och den amerikanska diagnosmanualen (DSM-IV-TR), som används. De olika diagnosmanualerna stämmer väl överens i frågan om autism, men håller just nu på att arbetas om (American psychiatric association 2013).

Definition av diagnosen är hittills baserad på tre huvudgrupper av begränsningar. Tillståndet bestäms utifrån dessa tre huvudgrupper som hjälper till att ringa in problematiken. Definitionen av dessa områden lutar sig mot forskaren Lorna Wings teorier från slutet av sjuttioalet. Wings arbete hjälpte forskningen framåt och har haft en stor betydelse för dagens syn på autism. Hon var tillsammans med hennes kollega Sylvi Goldman först att som beskrev autism som ett mer komplext tillstånd än en enda enkel sjukdomsbild (Wing 1996). Wing menade att autism handlade om ett spektrum av störningar av olika typer och grad. Hon kallade det istället för autismspektrumstörning och menade att man borde se problematiken i ett bredare spektrum. Benämningen autismspektrum används idag som en paraplyterm för inom vilket område störningarna visar sig. Idag innefattar autismspektrumet tolv olika symtom inom de tre huvudgrupperna.

Enligt denna definition beskrivs problematiken inom autismspektrumet genom att personen har symtom inom följande tre huvudgrupper:

- Personen saknar eller har en begränsad förmåga till ömsesidigt socialt samspel.
- Personen saknar eller har en begränsad förmåga till ömsesidig kommunikation
- Personen har en nedsatt föreställningsförmåga (Med en nedsatt föreställningsförmåga menas begränsningar i beteende, fantasi och intressen).

För att diagnosen autistiskt syndrom ska fastställas så krävs att personen uppvisar minst sex av de totalt tolv olika symtomen från huvudgrupperna.

- Två symtom under kategorin begränsad förmåga till ömsesidigt socialt samspel,
- Ett symtom som visar på begränsad förmåga till ömsesidig kommunikation.
- Ett symtom som visar på en nedsatt föreställningsförmåga
- Ytterligare två symtom som tyder på begränsad förmåga inom någon av de tre huvudgrupperna (Västerbro 2010).

Alla som har autistiskt syndrom har dessa typer av begränsningar gemensamt, men det går inte att generalisera några andra specifika likheter mellan individerna. Personerna skiljer sig individuellt från varandra lika vitt och brett som andra i befolkningen (Nordin & Gillberg 2005). Och egentligen är många av dessa beteenden vanligt förekommande även hos barn utan autism, i de tidiga utvecklingsstadierna (Wing 1996). Autism kan därför beskrivas som en extrem omogenhet inom vissa utvecklingsstadier, där utvecklingen helt enkelt avstannat.

Den främsta sociala problematiken för en person med störningar inom autismspektrumet är samspelet med andra människor, personen ser inte eller förstår inte de sociala regler eller underförstådda krav och förväntningar som ställs på den (Sears 1999).

Personer med autistiskt syndrom har en begränsad förmåga i emotionell ömsesidighet och har svårigheter att tänka sig in i en annan människas situation. Språkliga svårigheter är vanligt förekommande och ungefär hälften av barnen som får diagnosen kommer aldrig att börja tala.

Den andra hälften kommer att ha stora differenser i förmågan. Personerna som börjar tala har ändå problem med förståelsen kring språkets användning. De som lär sig tala tolkar ofta språket bokstavligt och har ingen förståelse för språkets underförstådda betydelse eller djupare mening (Zander 2007).

Personerna har ofta utvecklat ett mycket smalt intresse, där all fokus kan vara på en och samma sak. Detta kan också ha en påverkan på deras intention eller behov av att kommunicera med andra människor (Hebert 2003).

Ytterligare en modern förändring i terminologin kring autism är att en person inte längre benämns som autistisk eller autist, detta för att på så sätt diagnostisera tillståndet och inte den enskilda personen (Västerbro 2007).

Olika diagnoser inom autismspektrumet

Eftersom diagnosen ställts efter tidigare nämnda kriterier så medför det att personer som har olika typer av störningar ändå kan ha samma diagnos (Dahlgren 2007). Det pågår förändringar i terminologin och mycket tyder på att några diagnoser slås samman och en del benämningar kommer då att falla bort (American psychiatric association 2013). Idag finns dock fem olika diagnoser inom autismspektrumet och autistiskt syndrom är alltså bara en av dem.

Autistiskt syndrom är den fullständiga diagnosen inom autismspektrumet. Diagnosen ställs efter tidigare beskrivna symtom och kan i litteraturen även benämnas som "Kanners autism" efter Leo Kanner som först beskrev syndromet. Andra benämningar kan vara "Typisk autism", "Klassisk autism" eller bara "Autism". Det är vanligt att en person med autism syndrom även har någon typ av ytterligare utvecklingsstörning (Nordin & Gillberg 2005).

Autismliknande tillstånd är benämningen på snarlika störningar som vid autistiskt syndrom men där inte alla kriterier för diagnosen uppfylls (Västerbro 2007).

Aspergers syndrom är nog det mest välkända av de övriga diagnoserna och är mer vanligt förekommande än autistiskt syndrom. Asperger syndrom liknar autistiskt syndrom i många avseenden men innebär aldrig lika grava störningar i kommunikation och tal. En person med Asperger är normalbegåvad (Nordin & Gillberg 2005).

Disintegrativ störning kallas det mycket sällsynta tillstånd som plötsligt uppkommer i två- till treårsåldern hos ett tidigare friskt och normalutvecklat barn. Den disintegrativa störningen liknas vid en akut sjukdom och leder här till att barnet går tillbaka i utvecklingen. Barnet kan tappa förmågor som det tidigare har haft och fortsätter sedan att utvecklas på samma nivå som ett barn med autistiskt syndrom. (Nordin & Gillberg 2005).

Andra störningar inom autismspektrumet kan innebära att personen har samma typ och grad av störningar som vid autistiskt syndrom men att de ändå inte går in under de typiska symtomen som vid den typiska diagnosen. Det krävs främst tydliga begränsningar i förmågan till social interaktion (Nordin & Gillberg 2005).

Orsaker

Orsaken till autismspektrumstörningar är inte helt fastställd. Idag ges både ärftliga och genetiska förklaringar i många fall, men eftersom diagnosen är beteendebetingad så går det inte att påvisa innan födseln eller genom ett blodprov (Zander 2007). Det går helt enkelt inte att ställa en säker diagnos innan alla de olika symtomen observerats och fastställts.

Idag vet vi att det handlar om en neurobiologisk funktionsnedsättning (Frith 2011) men synen på autism har också förändrats genom historien och forskningen går framåt hela tiden. Det finns dokumenterat att forskare var medvetna om ett tillstånd som autism redan på 1800-talet. Säkert har fenomenet visat sig långt innan detta, och man tror att funktionsnedsättningen kan ge en realistisk förklaring till vissa myter om troll och bortbytningar. Där beskrev ofta att barnet varit märkbart annorlunda och tyst jämfört med andra barn. Troligt är att det funnits en

funktionsnedsättning hos barnet, till exempel autism, som det inte fanns kunskap ännu (Wing 1996).

En tidigare teorier hävdade att ett barns uppväxt och att deras förhållande till föräldrarna var en avgörande faktor. Leo Kanner menade att en kärlekslös relation kunde leda till ett autistiskt tillstånd hos barnet. Många föräldrar målades under en lång period ut som ansvariga för deras barn funktionshinder, vilket också blev vedertaget av allmänheten. Teorin grundade sig i en uppfattning om att ett autistiskt barn egentligen inte hade någon funktionsnedsättning eller nedsatt begåvning, utan var mycket begåvat. Teorin menade att det var pågrund av de kärlekslösa omständigheterna som barnet blev apatiskt och inte kunde nå ut till omgivningen. Den vetenskapliga forskningen som hade sin början på sextiotalet visade senare att autism inte har någonting med emotionella orsaker att göra (Wing 1996).

Genom historien har det funnits många spridda teorier om vad som orsakat autism. Tidigare ansågs orsaken kunna kopplas till en komplicerad förlossning och att det skulle vara en bidragande faktor till att barnet sedan blev autistiskt. Idag anses det snarare vara funktionsnedsättningen hos barnet som i sig kan leda till en försvårad förlossning, genom att barnet blir passivt eller inte reagera på samma sätt som ett barn utan någon typ av störning (Wing 1996). Forskningen pågår och orsakerna har inte kunnat fastslås ännu.

Det viktigaste är att förstå att varje fall av autism är unikt på sitt sätt. Det är också viktigt att förstå att autismspektrumstörningar inte går att bota utan är ett livslångt syndrom, som för de allra flesta kräver en livslång habilitering (Nordin & Gillberg 2005).

Däremot är forskarna överens om att det har en positiv inverkan att upptäcka och att fastställa diagnosen tidigt och att anpassningar i miljö och pedagogik bör göras direkt. En stimulerande miljö och beteendemässiga behandlingar kan hjälpa personen att nå längre i sin egen utveckling (Frith 2001).

I ungefär tre av fyra fall, förekommer autistiskt syndrom tillsammans med andra typer av funktionsnedsättningar. Många har ytterligare utvecklingsstörningar men också hörselnedsättning, synnedsättning och epilepsi är mer allmänt förekommande hos dessa personer (Nordin & Gillberg 2005). Dessa ytterligare funktionsnedsättningar kan förekomma i olika kombinationer och grad, vilket kan göra att det ännu svårare att tala om ett generellt tillstånd inom diagnosen.

Vad innebär utvecklingsstörning och de andra funktionsnedsättningarna?

Utvecklingsstörning

Utvecklingsstörningar är alltså vanligt förekommande hos personer med autistiskt syndrom. Viktigt att veta är att en person med utvecklingsstörning inte automatiskt behöver ha besvär inom autismspektrumet utan kan ha en god social förmåga, trots sitt handikapp (Wing, Nordin & Gillberg 2005). Utvecklingsstörningar förekommer i olika grader och graden av handikappet har såklart stor betydelse för hur personen upplevs och upplever sin omgivning. För att kunna referera till de olika graderna har de beskrivits i kategorierna A, B och C. Kategorierna benämner i vilket utvecklingsstadium utvecklingen har avstannade och är ett underlag till

förståelsen av begåvningsnivån. I dessa kategoriseringar tas däremot ingen hänsyn till personens erfarenheter.

Enkelt översatt förklaras att om utvecklingen avstannar i A-stadiet, som är det tidiga utvecklingsstadiet så medför det en grav utvecklingsstörning. Om utvecklingen istället avstannar i B-stadiet ger det en måttlig utvecklingsstörning och C-stadiet ger en lindrig utvecklingsstörning (Kylén 1986).

En person med grava utvecklingsstörningar, räknas då ligga på samma intelligensnivå som ett normalbegåvat barn mellan noll och två år. Men en vuxen människa med autistiskt syndrom och en grav utvecklingsstörning kan inte jämföras med ett litet barn med samma intelligensnivå, rakt av, då den har långt mycket fler livserfarenheter. En vuxen människa har befunnit sig i samma stadium under en mycket lång tid och det ger naturligtvis en berikning i form av upplevelser och erfarenheter. Det är främst abstraktionsförmågan som kan liknas vid en sådan jämförelse (Kylén 1986).

De här riktlinjerna kan ge en hint om vilken begåvningsnivå personen har men det kräver att begåvningsprofilen är jämn. Julia Börjesson, arbetsterapeut på Margarethemmet, berättar att de på dagligverksamheten inte brukar använda sig av den kategoriseringen. De gör inte det på grund av att personer med autistiskt syndrom kan ha mycket ojämna begåvningsprofiler. Den ojämna profilen kan innebära att en person som klarar av att baka en kaka kanske inte kan se och tolka motivet i en bild. Eller att en person som kan bygga komplicerade legomodeller kanske ändå inte klarar av att skriva sitt eget namn (Börjesson 2013).

Annorlunda sinnesintryck

Det finns ett antal svårigheter som är vanligt förekommande hos personer med autistiskt syndrom, men som inte räknas som diagnosgrundande. Många upplever och reagerar till exempel annorlunda på sinnesstimuli. Det är vanligt att personen är antingen över- eller underkänsliga för vissa sorters sinnesintryck. Detta är mycket betydelsefullt att vara medveten om då platser avsedda för dessa personer ska formges. Ett annat problem är en oförmåga att sortera intrycken av stimuli och att kunna koncentrera sig på ett i taget. Det leder till att en miljö med flera olika typer av intryck ofta blir väldigt krävande och nästan outhärdlig att vara i. Det är inte ovanligt att denna typ av stressande situationerna kan leda till starka känsloutbrott (Sachs & Vincenta 2011).

Ofta förekommer en sorts överkänslighet mot vissa stimuli, som av övriga i omgivningen inte alls behöver uppfattas som störande. Tvärtom kan det också finnas en högre tolerans av fysisk smärta hos personerna med autistiskt syndrom. De kan också visa en sansad inställning till en situation som är mycket farlig. Detta kan bero på att personen inte förstår hur den ska skydda sig själv från att bli skadad eller att den inte upplever smärta på samma sätt (Sachs & Vincenta 2011).

Personerna lider oftare av ett självskadebeteende än övriga i befolkningen. Det kan visa sig genom att personen dunkar ditt huvud upprepade gånger i ett bord, biter sig i skinnet på ovansidan av handen eller på annat sätt utsätter sig själv för hårdhänta aktiviteter som orsakar smärta (Wing 1996). Ofta förekommer dessa beteenden då personen är upprörd eller arg, men det finns ingen fullständig förklaring till varför beteendet uppstår. En teori tas upp och beskrivs av Lorna Wing i hennes bok "Autismspektrum". Förklaringen utgår från att

självskadebeteendet är ett sätt för personen att lugna ned sig själv. Teorin styrks av att det finns ett naturligt förekommande ämne i kroppen som utsöndras vid upplevs smärta. Ämnet kan liknas vid morfin och har en lugnande effekt på kroppen vid ett stressat tillstånd. Ämnet frigörs vid upplevs smärta och det kan vara en anledning till att ett självskadebeteende används uppreparande. Smärtan drar igång frigörelsen av ämnet och det ger en känsla av lugn (Wing 1996).

Fysisk beröring är ytterligare en sak som kan upplevas som problematiskt. Det kan handla om allt från känslan av ett material mot huden, till närhet av en annan människa. Detta beskrivs som en återkommande svårighet för föräldrar till barn med autism. Hebert (2003) beskriver att oviljan att vara nära måste accepteras, men det bidrar till ytterligare svårigheter då barnet ofta tycks vara frånvarande och en naturlig reflex är att försöka få kontakt genom just fysisk beröring.

Många med autism syndrom kan ha problem att upprätthålla ögonkontakt med en annan människa. Personen med den typen av störning ser hellre förbi, eller rakt igenom, människor runt omkring dem (Hebert 2003). Ögonkontakt är också en naturlig del av kommunikationen enligt Senju & Johnsson (2009) och återigen handlar problematiken om att personen inte reagerar som omgivningen förväntar den, och att omgivningen försöker att ta kontakt på ett sätt som kanske inte uppskattas.

Repetitivt beteende

Med det repetitiva beteendet menas ett återkommande, repeterande mönster av till exempel en rörelse eller uttalandet av ett ord. Det repetitiva beteendet kan också visa sig i ett behov av att vardagliga händelser måste få ske enligt invanda mönster, utan att störas av överraskningar eller nya moment (Sachs & Vincenta 2011).

Många rör sina händer på ett speciellt sätt eller vagnar sin kropp fram och tillbaka. Ett ord eller meningar kan repeteras om och om igen, eller som ett eko av något som någon annan sagt (Sachs & Vincenta 2011). Det beskrivs ibland som ett självstimulerande beteende. Att röra sina händer fram och tillbaka framför sitt eget ansikte kan vara ett sätt att hitta stimulering för sig själv då personen kanske har svårigheter att ta initiativ till någon annan typ av stimulering i omgivningen. Handen framför ansiktet blir någonting att fokusera och koncentrera sig på (Goldman et al., 2008).

Syftet med habilitering och daglig verksamhet

Habilitering är en sammanfattande benämningen på de insatser som görs i omsorgen kring personer som har en funktionsnedsättning från och med en tidig ålder. Habilitering syftar till att utveckla nya förmågor hos personen, eller att träna de som redan finns. Till skillnad från rehabilitering där meningen är att hitta tillbaka till förmågor som av någon anledning gått förlorade (Lindquist 2013).

Enligt LSS, lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade, är alla med autistiskt syndrom och autismliknande tillstånd, lagberättigade till en rad olika stöd. Enligt LSS gäller att alla med autistiskt syndrom eller autistisktillstånd som är i yrkesverksam ålder har rätt till en plats på en daglig verksamhet (SFS 1993:387). Syftet med habilitering på dagligverksamheten är att möjliggöra för brukarna att leva ett så oberoende liv som möjligt, trots funktionsnedsättningar. Verksamheten ska bidra till en meningsfull vardag och att vara en naturlig länk till samhället (Björkqvist 2011). Även Wing (1996) beskriver vikten av att vuxna personer med autism direkt efter examen får ta del av en regelbunden, daglig sysselsättning. Där ska det finnas ett strukturerat schema som tydligt visar och hjälper personen. Det är viktigt att det finns tillräckligt med plats för den enskilda individens behov av utrymme och att arbetsmiljön är lugn och trygg (Wing 1996).

Dagligverksamheten fungerar som brukarnas arbete och de stannar oftast många år på samma ställe om de trivs och har en positiv utveckling, berättar Julia Börjesson som är arbetsterapeut på Margarethahemmet.

Naturens inverkan på människan

Teorier om naturens inverkan

Att naturupplevelser har en positiv inverkan på människans välbefinnande och stresshantering har legat till grund för rehabiliteringsformer sedan lång tid tillbaka. Under 1700-talet ordinerade doktorerna stärkande promenader i skog och mark för hälsans skull. Frisk luft och friskt vatten ansågs vara en del i den kemiskt läkande processen i kroppen. Kroppens och den fysiska aktivitetens inverkan på människans välmående behandlades under 1800-talet och naturen var då en del av även det konceptet (Grahn 2005).

I modernare tid uppkom olika synsätt på vad som är kärnan i den positiva stimulans som upplevs, och några teorier har haft större genomslagskraft än andra.

Miljöpsykologen och professorn i landskapsarkitektur, Roger Ulrich kom ut med en betydande teori. Hans tankar grundar sig i en evolutionär teori om att människans hjärna och instinkter fortfarande är anpassad efter ett liv i naturen. Människas upplevda hemmahörande är sammankopplat med vilka vi är som biologiska individer. En god miljö, beskrivs enligt teorin vara synonym med en miljö där människan utan svårigheter kan överleva. En plats med tillgång till föda, vatten och tillflyktorter. Teorin bygger på att människan skulle ha en undermedveten uppfattning av vilken miljö hon kan överleva i och därför känna ett lugn vid dessa platser (Stigsdottir et al., 2011). Uppfattningen är enligt teorin nedärvd i våra gener och våra handlingar och reaktioner är till stor del helt reflexmässiga (Grahn 2010). Ulrich genomförde även studier av naturens inverkan vid tillfrisknande från sjukdom. De patienter

som hade tillgång till utsikt över ett naturområde svarade bättre och snabbare på behandling jämfört med patienter som inte hade det. Andra undersökningar visade att bara ett fotografi av naturen kan få människan blodtryck att sänkas (Ulrich 1999).

Rachel och Steven Kaplan beskriver även de att människans biologiska roll är anpassad till ett liv nära naturen. Det amerikanska paret, och tillika miljöpsykologerna, förklarade människans respons på naturen genom att vi har tillgång till två olika typer av uppmärksamhet. Dessa typer av uppmärksamhet används vid olika tillfällen och påverkar oss på olika sätt. De två olika typerna benämns som den 'riktade koncentrationen' och 'den spontana uppmärksamheten', eller fascinationen som den också kallas. Enligt teorin används den riktade koncentrationen då vi lär oss teoretiska saker, då vi fattar beslut eller arbetar med problemlösning. Den typen av inläring är mycket energikrävande och gör oss trötta. En stor del av de aktiviteter som vi deltar i inomhus kräver den riktade koncentrationen (Grahns 2010).

Den spontana uppmärksamheten, fascinationen, är den motvikt som behövs för att återhämta energi som gått åt till att behålla den riktade koncentrationen (Otto 2006). Enligt Kaplans används den spontana uppmärksamheten då vi registrerar händelser och saker i naturen. Den typen av uppmärksamhet är inte alls lika energikrävande och blir då ett tillfälle till återhämtning (Kaplan & Kaplan 1989). Det kan förklaras som att den riktade uppmärksamheten är viljestyrd och fascinationen är spontan. Fascinationen kan antingen vara vad Kaplans kallar "hard fascination" som väcks hastigt av någonting som händer i vår omgivning som vi tvingas att ta ställning till. Eller "soft fascination" vilket innebär en sorts uppmärksamhet som betyder att vi tar in intryck en som vi inte behöver göra ett ställningstagande utifrån. (Grahns & Otto 2010). Kaplan menar att det är mycket ansträngande att försöka behålla den riktade uppmärksamheten vid någonting som upplevs som ointressant eller icke självvalt. Vid de tillfällen krävs en bortsortering av andra intryck runtomkring, som kanske upplevs vara mer intressanta (Kaplan & Kaplan 1989). Enligt Kaplan så är människan biologiskt sett menad att hushålla med sina energiresurser i störst möjliga mån (Grahns 2010). Hjärnan måste stimuleras för att fungera och må bra, men en långvarig stimulering eller ett väldigt starkt sinnesintryck leder till en stressreaktion (Wärnberg 2010).

Flera av de teorier som berör ämnet beskriver att människans drastiska förändring i sitt levnadssätt är en förklarande orsak till att människan idag har detta behov av återhämtning. Minfullness-metodikens idé om naturens inverkan på människan har en annan teori. Den talar om barnets behov av omsorg och en trygg bas under barndomen, och att samma behov av omsorg och trygg bas finns kvar i vuxen ålder, men att källan till den upplevda tryggheten har bytts ut. Människan är fortfarande i behov av att återhämta sig och återkomma till en trygg plats, och att naturen kan fylla den funktionen då (Bengtsson, 2010).

Även Otto 1997) förklarar naturens roll på ett likande sätt, i sin egen berättelse. Johan Otto 1997) beskriver där hur han använde sig av naturen i sin egen rehabilitering efter att ha drabbats av en svår hjärnskada. Han menar att relationen till naturen är kravlös och därför återhämtande att befinna sig i (Otto 1997).

Trädgårdens roll

Ulrich (1999) förklarar några av de positiva effekterna som just trädgården kan bidra med. Enligt undersökningar kan trädgården bidra med en känsla av kontroll för någon som egentligen upplever en brist på kontroll i sitt liv. Den upplevelsen hjälper och stärker människan.

Naturen ger också möjlighet till en kommunikation utan ord där kroppens sinnen talar istället. Kroppens sinnen blir stimulerade av färgerna, formerna, beröringen, dofterna, ljuden och smakerna. Trädgården blir en plats som kan fyllas med sinnesintryck som lockar fram den typen av kommunikationen (Lindfors & Tauchnitz 2010). Den verbala kommunikationen kan vara ett påfrestande moment för någon som är mycket utmattad. När en människa upplever sig stark och frisk så sker den verbala kommunikationen enklare (Grahns 2006).

Ottosson återger tankar från deltagare vid Rehabträdgården på Alnarp. Deltagarna beskriver hur trädgårdsarbetet ger en känsla av att vara behövd. Odlandet och vattandet ger liv åt någonting växande, vilket känns meningsfullt och ger någonting tillbaka (Ottosson 2006). Den känslan av delaktighet och meningsfull sysselsättning kan kopplas till idén med den dagliga verksamheten.

Teori kring gestaltning för personer med autistiskt syndrom

Vad utmärker en målgrupp med autistiskt syndrom?

Personer med autistiskt syndrom har ett stort behov av att pausa i sinnesstimuleringen och att kunna återhämta sig den energi som gått åt till att sortera och ta in intryck.

Utomhusaktiviteter har bevisats vara ett effektivt verktyg för att öva personens kommunikativa förmåga, kognition, fysiska förmåga och att vänja och dämpa svårigheter med vissa sinnesintryck (Chang & Chang 2010).

Landskapsarkitekterna Naomi Sachs och Tara Vincenta har sammanfattat några idéer och riktlinjer om vad som anses viktigt vid gestaltningen av en utemiljö för personer med autistiskt syndrom. Först och främst bör platsen för gestaltningen väljas med omsorg, den ska vara avskild från störande moment i omgivningen och gärna vara omgärdad med staket eller häckar som avgränsar platsen. Framkomligheten är naturligtvis mycket viktig och det krävs att gångvägar eller vistelsezoner är plana och tillräckligt breda att ta sig fram på, även med rullstol. Framkomligheten medför att brukarna kan vara fysiskt aktiva utan svårigheter.

För den som inte vill delta aktivt i trädgården är det viktigt att det finns en avskild plats där trädgården kan upplevas på avstånd (Sachs & Vincenta 2011).

Eftersom personen med autistiskt syndrom har svårigheter med att se sambandet mellan orsak och verkan så bör man inbjuda brukaren till tänkta sinnesstimuli. Upphöjda planteringsbäddar inbjuder till eget initiativtagande och underlättar för personen att uppleva växtligheten. Det kan vara en övning i att se sambandet mellan orsak och verkan (Börjesson 2013). Att uppleva sambandet mellan blomma och doft eller bär och smak blir ett sätt att, med hjälp av

sinnesstimuli, öva sin förståelse. Samtidigt beskrivs vikten av att odlingsbäddar placeras i närheten av verksamhetshuset så att de är lättillgängliga vid behov och skötsel. (Sandberg 1999)

Fascinationen för vatten och rörelse är vanlig hos personer med autistiskt syndrom. Många intresserar sig för ett föremål som är i rörelse men tappar intresset för föremålet då det stannar upp och blir stilla (Wing 1996).

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR GESTALTNINGEN VID MARGARETAHEMMET

Kundens önskemål

Här beskrivs kundens önskemål på atriumgårdens gestaltning samt Lunds kommuns tanke med habiliteringsverksamheten.

Verksamheten leds av Lunds kommun och de beskriver sina mål med verksamheten på följande sätt: Dagligverksamheten ska bidra med att skapa en känsla av sammanhang för brukaren. Brukaren ska mötas av glädje och meningsfullhet under arbetsdagen, uppleva medskapande och få goda förutsättningar för utveckling (Lunds kommun 2013).

Den dagliga verksamheten flyttade in i lokalen under sensommaren 2012. Nu vill de göra atriumgården mer anpassad efter brukarnas behov och deras tänka aktiviteter.

Margaretahemmet består av sju brukare och nio personer i personalstyrkan. Verksamheten är öppen på vardagar mellan klockan 08.00 -16.00 och fungerar som brukarnas arbetsplats under dagen.

Alla brukare på dagligverksamheten är vuxna, det vill säga över 18 år gamla och alla har tagit studenten i särskola. De flesta bor fortfarande hemma hos sina familjer men några av dem bor på speciella stödboenden för att få tillgång till den hjälp de behöver i vardagen.

Julia Börjesson skriver i sin förfrågan att verksamheten är väldigt öppen för förslag och lösningar på gestaltningen. Självklart är ändå att förslaget ska vara väl anpassat till målgruppen och ge möjlighet till att aktivera brukarna på platsen. Trädgården ska vara sinnesstimulerande och kunna erbjuda enklare arbetsuppgifter för aktivering. Säkerhet och framkomlighet är viktig och hänsyn bör tas till dessa sju individer och deras behov.

Det är svårt att säkert veta vad brukarna uppfattar i sin omgivning, tillståndet är en gåta. Men det finns inte något särskilda sinnesstimuli som bör undvikas helt. Däremot är synen ett viktigt sinne och kan istället prioriteras, berättar Julia Börjesson.

Brukarna på Margaretahemmet har tillgång till sitt egna personliga rum där mycket av de dagliga aktiviteterna sker. Det anordnas sällan gemensamma aktiviteter, utan den mesta av tiden är brukaren själva tillsammans med en eller ett par av personalen. Alla har sitt eget schema att följa och de olika ytorna används efter det. Brukarna kommer även att vistas i trädgården tillsammans med personalen och oftast har de aktiviteter med en brukare, eller högs ett par brukare åt gången (Börjesson 2013).

Platsanalys

Platsanalysen sammanfattas i en kortare text och hänvisningar sker till den nulägesplan som finns på sida 15(Se figur 1). Platsanalysen beskriver platsens befintliga förutsättningar och

vegetation. Analysen medvetengör problem i den befintliga designen och lösningar på dessa problem presenteras senare i konceptdelen.

Lägesbeskrivning

Margaretahemmet ligger i norra delen av Lunds stad.

Atriumgården är cirka 200 kvadratmeter stor och den större delen av ytan är idag täckt med en äldre plattläggning. Plattläggningen är i dåligt skick då det syns sättningar och sprickor på många håll (Se figur 2).

Husets röda tegelfasad omslutar atriumgården i alla väderträck utom i väster. Där har det byggts en inglasad passage mellan två avdelningar i huset (Se figur 3).

Det är från denna inglasade passage som man tar sig ut på atriumgården genom huvudentrén.

Det finns ytterligare fyra entréer ut till gården och dessa går direkt ut från brukarnas personliga rum (Se figur 1). Fyra av brukarna har alltså egen utgång i anslutning till gården, medans de andra tar sig ut till trädgården via huvudentrén.

Ståndortsförutsättningar och växtlighet

Platsen ligger inom klimatzon 1.

Befintlig jord är sandig och lätt.

Atriumgården är relativt vindskyddad i alla väderstreck då den är kringbyggd. Platsen mycket solexponerad.

Det finns lite växtlighet på platsen idag och nedan följer de material som gått att identifiera.

I mitten av atriumgården finns en kvadratisk gräsmatta som är tio kvadratmeter till ytan.

På gräsmattan står två gamla körsbärsträd (Se figur 2).

Det finns ett fåtal rabatter placerade längst huskroppen, några helt utan växtlighet. (Se figur 1).

Det finns en plantering mot den västra delen där det finns rosenspirea och påskliljor. (Se figur 1).

I rabatten närmast huvudentrén står några grupper av scilla och en luktpion (Se figur 1).

Mot den norra fasaden klättrar en humle från rabatten och ända upp till hängrännan vid taket (Se figur 1 & 4).

Problemformulering

Platsen består av ett enda öppet rum. Det finns inga element som skapar avgränsningar och få element som skapar rumslighet, vilket behövs för att skilja sinnesupplevelsorna från varandra.

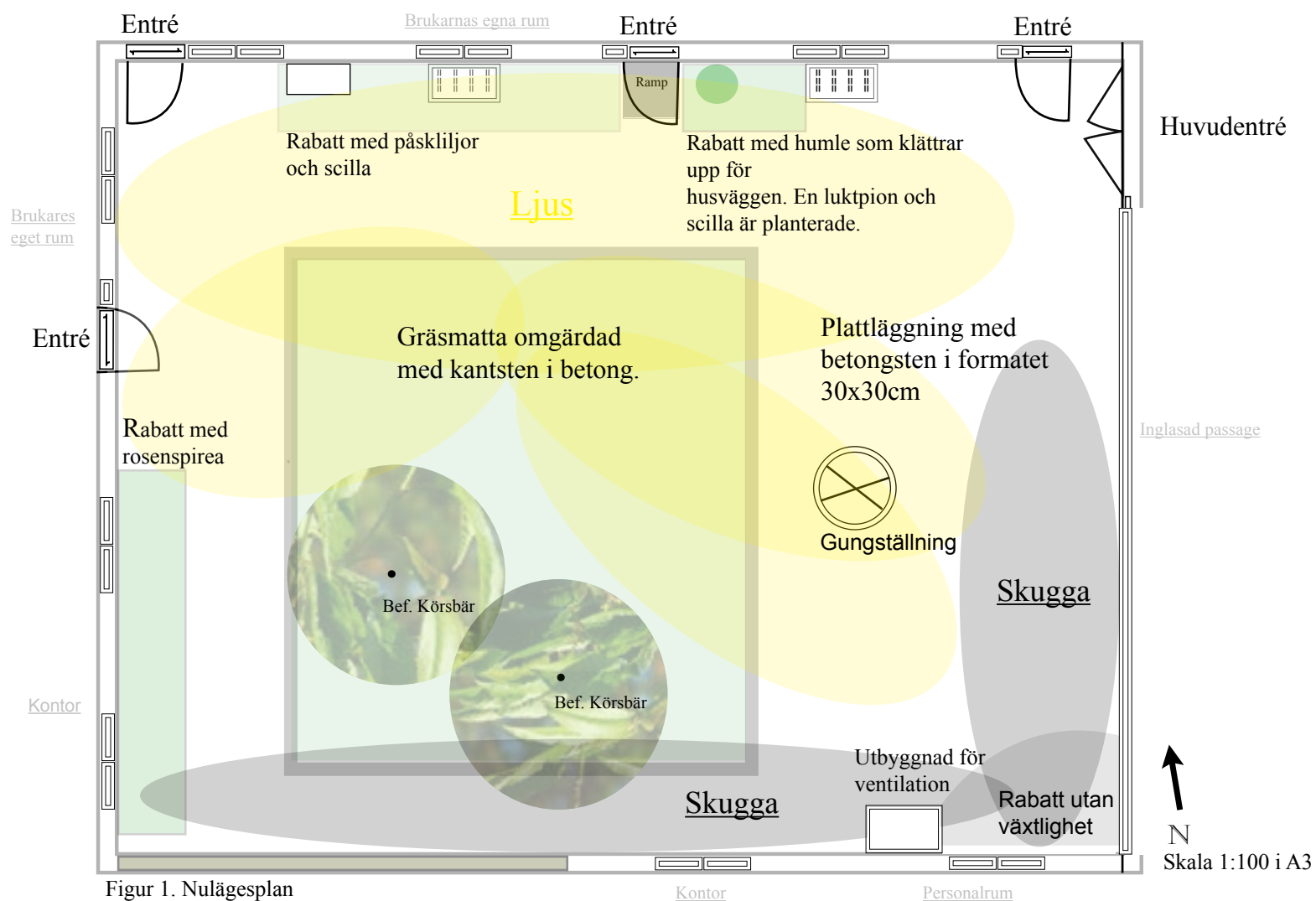
Det finns ingen tydlig samlingspunkt eller utsatta sittmöbler.

Framkomligheten är begränsad då plattläggningen är gammal och sliten.

Platsen är mycket solexponerad och blir mycket varm under soliga dagar. Endast körsbärsträden ger skugga.

Det saknas växtlighet som kan erbjuda sinnesstimulerande moment för brukaren.

Nulägesplan

Figur 1. Nulägesplan

Margarethahemmets atriumgård.

Gården är ca 200m² till ytan och är omgärdad av röda tegelväggar. Mot söder gränsar gården till en inglasad passage som leder mellan två avdelningar i verksamheten. Huvudentrén öppnar sig från det syd-västra hörnet av den inglasade passagen.

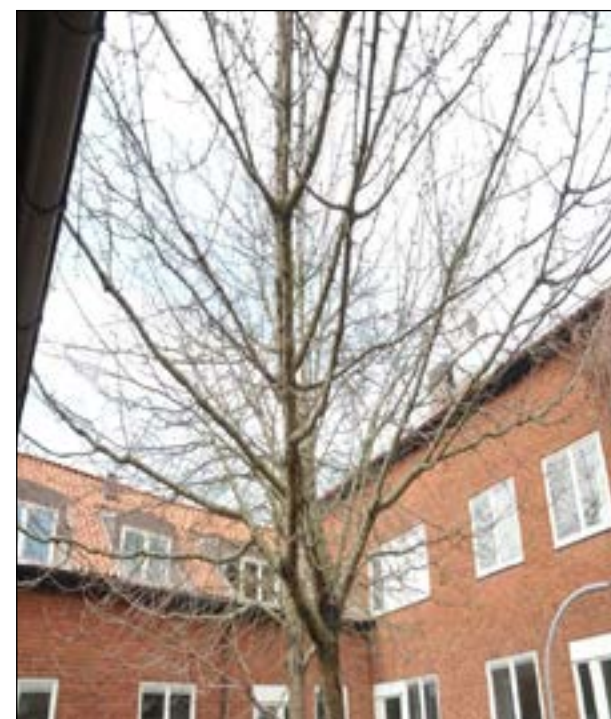
Figur 2. Vy mot västra fasaden.

Figur 3. Vy mot öster och den inglasade passagen.

Figur 4. Vy mot sydöst.

Figur 5. Utsikt mot befintligt körsbärsträd.

De röda tegelfasaderna har ett dominerande intryck.

En gammal plattsättning i betong och dåligt skick täcker större delen av atriumgården. Framkomligheten är begränsad.

Fyra entréer olika entréer leder ut i till gården.

En liten ruta av gräs är centrerad mitt på gården. I gräsmattan står två gamla körsbärsträd.

Atriumgården upplevs som skyddad från alla håll utom uppifrån. Körsbärsträdens grenverk är det enda på platsen som ger ett skydd ovanifrån.

Platsen används inte särskilt mycket då den är dåligt anpassad till målgruppen.

En gungställningen är placerad på plattläggningen. En hänggunga i tyg lyfts ut då gungan ska användas.

Figur 6. Vy från huvudentrén, mot södra väggen.

GESTALTNINGSFÖRSLAGET

Inledning

Med stöd av litteraturstudien, kundens önskemål och platsanalys görs en egen tolkning av hur en stimulerande utemiljö för brukarna på Margaretahemmet kan se ut.

En kort text förklarar konceptet och tanken kring gestaltningen. Därefter följer en illustrationsplan med teckenförklaring och växtförteckning.

Gestaltningssförslaget delas in i olika funktionsområden för att förenkla beskrivandet av platsernas funktion och upplevelsevärde, detta illustreras med hjälp av en illustrationsplan där de olika områdena är utmärkta och förklarade med en kort bildtext.

Därefter följer illustrationer och vyer över de olika områdesindelningarna som ska ge en känsla för stämning och disposition i trädgården.

Samtliga växter i förslaget är tillgängliga vid Stångby planskola och går att hitta i Stångbykatalog 2013-2014. Den befintliga jorden på platsen fungerar inte optimalt för den växtlighet som föreslagits, därför tillförs nytt substrat som är anpassat efter växtligheten där detta är nödvändigt.

Koncept

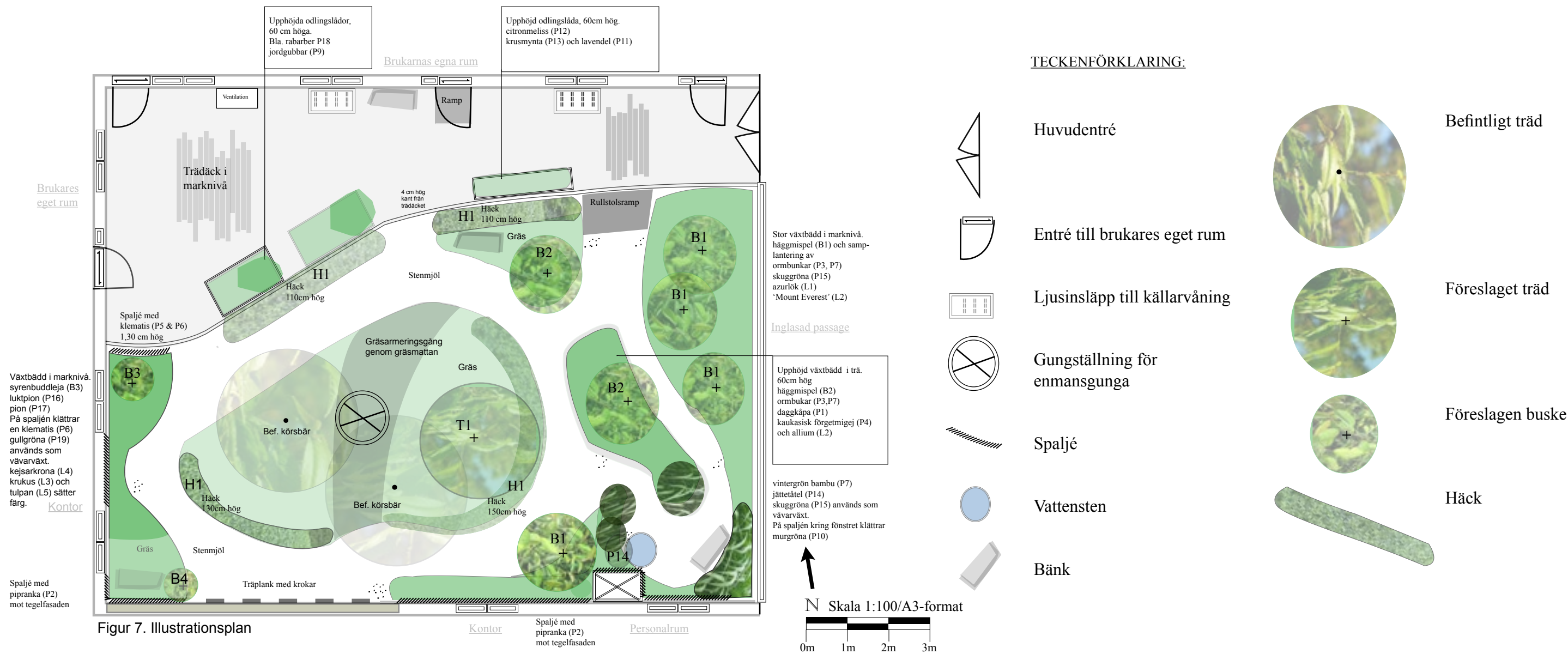
Konceptet innebär en tydligare rumsindelning av atriumgården. En tydlig stomme i gestaltningen utgörs av vintergröna häckar som kommer att behålla sin karaktär större delen av året. Växtligheten ska klä gården i gröna nyanser och platsen ska upplevas som grön och lummig. Klängande växtlighet används på det vertikala planet för att täcka den strikta rumskänslan som bildas av de kala fasaderna.

Atriumgården har fått en mjukare utformning för att bryta av det fyrkantiga rummet. De organiska formerna ger rummet ett mer naturligt uttryck. De mindre rumsindelningarna överlappar varandra och ger lockande siktlinjer mellan olika nivåer av växtlighet. Växtligheten är vald för att tillföra sinnesstimulerande moment för brukaren.

Den norra delen av gården ska binda samman de fem olika entréerna till atriumgården och bildar en samlingsplats. Samlingsplatsen utgörs av ett trädäck i direkt anslutning till den norra fasaden och entréerna till atriumgården. Trädäcket ska vara något avskild från resten av trädgården och utgöra en tröskel mellan inne och ute. Den norra fasaden är inte beklädd i växtlighet utan kommer att ha kvar sin tegelröda färg. Färgen kontrasterar mot den gröna växtligheten i resten av gestaltningen och blir en symbol för brukaren för att underlätta orienteringen på platsen. Den norra fasaden symboliserar vägen in till verksamhetshuset och till deras personliga rum.

Växtligheten ska omsluta runt trädäcket och kännas som en naturlig glänta att blicka ut över eller att kliva ut i. Trädgården består av växtbäddar i marknivå och några upphöjda växtbäddar i trä. Behovsanpassningarna ses över och breda stenmjölsgångar anläggs. Gräsarmering och rullstolsramp underlättar framkomligheten på platsen.

Illustrationsplan

VÄXTFÖRTECKNING

TRÄD

T1 *Prunus sargentii* - bergkörsbär

BUSKE

- B1 *Amelanchier alnifolia* - bärhäggmispel
- B2 *Amelanchier lamarckii* - prakhäggmispel
- B3 *Buddleja davidii* 'Royal Red' - syrenbuddleja
- B4 *Hamamelis x intermedia* 'Feuerzauber' - hybridtrollhassel

HÄCK

Ligustrum vulgare var *italicum* 'Atrovirens' - vintergrön liguster

PERENNER

- P1 *Alchemilla mollis* - daggkäpa
- P2 *Aristolochia macrophylla* - pipranka
- P3 *Blechnum spicant* - kambräken
- P4 *Brunnera macpophylla* - kaukasisk förgetmigej
- P5 *Clematis alpina* - klematis
- P6 *Clematis tangutica* - gullklematis
- P7 *Dryopteris Filix-mas* - träjon
- P8 *Fargesia murielae* 'Jumbo' - bergbambu
- P9 *Fragaria x ananassa* 'Senga sengana' - jordgubbe
- P10 *Hedera helix* - murgröna
- P11 *Lavendula angustifolia* 'Hidcote Blue' - lavendel

- P12 *Melissa officinalis* - citronmeliss
- P13 *Mentha spicata* 'Crispa' - krusmynta
- P14 *Molinia arudinacea* 'Transparent' - jättetätel
- P15 *Pachysandra terminalis* 'Green Carpet' - skugggröna
- P16 *Paeonia lactiflora* 'Sara bernardt' - luktpion
- P17 *Paeonia* 'Clair de Lune' - pion
- P18 *Rheum* 'Elmblit'z' - rabarber
- P19 *Waldsteinia ternata* - gullgröna

LÖK

- L1 *Allium caeruleum* - azurlök
- L2 *Allium* 'Mount everest'
- L3 *Crocus chrysantus* 'Goldielocks' - bägarkrokus
- L4 *Frittelaria imperialis* 'Rubra' - kejsarkrona
- L5 *Tulipa* 'Golden Apeldoorn' - tulpan

Områdesindelning

Jag har valt att göra en områdesindelning av atriumgården för att enklare kunna beskriva de olika platsernas funktion och upplevelsevärde. Att namnge de olika delarna blir även ett sett för brukaren och personalen att kunna kommunicera kring ytorna. De nuvarande namnen är endast arbetsnamn för att förenkla redovisningen. Nedan följer en mer ingående beskrivning av funktionen och upplevelsevärdet på platsen. Föreslagen växtlighet beskrivs för att förtydliga upplevelsevärdet.

För att ta del av illustrationsplan med områdesindelning sker hänvisning till sid.24.

Trädäcket

Trädäcket står för den gemensamma punkten på atriumgården. Det binder samman entréerna med varandra och bildar en yta som är tillgänglig från alla håll. Det utgör en plats där brukaren kan vara delaktig på avstånd, vilket har en stor betydelse i utformningen enligt Sachs & Vincenta (2011). Trädäcken hjälper brukaren att orientera sig direkt utanför sin egen dörr. Däcken är i marknivå men utgör en 4cm hög kant till omkringliggande stenmjölsgång. Vid huvudentrén finns handikappanpassad ramp för rullstolar som gör det enkelt att komma upp och ned från däcket.

De upphöjda odlingslådorna i trä är 60 cm höga och underlättar för brukaren att nå odlingsbädden. Växtligheten kommer närmare brukaren som på så sätt inbjuds till att ta egna initiativ (Börjesson 2013). Odlingen i sig är ett moment som enligt Ottosson (2007) får brukaren att känns sig delaktig i trädgården. För den som inte vill eller kan är det ändå ett sätt att komma nära växter som det går att smaka och lukta på.

Odlingslådorna är placerade nära huset och passars då man går vidare från trädäcket och ut i trädgården. I och med detta kan odlingen vara en lite avskild aktivitet från resten av trädgården och brukaren kan koncentrera sig på en aktivitet i taget.

Platsen ligger i söderläge och värms av solen under dagen.

Föreslagen växtlighet i odlingslådorna:

Fragaria annanassa 'Senga Sengana' – jordgubbe

Lavendula angustifolia 'Hidcote Blue' - lavendel

Melissa officinalis - citronmeliss

Mentha spiicata 'Crispa' – krusmynta

Rheum 'Elmsblit'z – rabarber

Växtligheten av vald efter ståndortsförhållande och upplevelsevärde.

Jordgubbar blir någonting som går att njuta av under en lång period på sommaren. De tillför stimuli genom både smak och doft. Rabarbern är också en växt som går att fascineras av från knopp till fullvuxen planta. Detta är en mild sort som har låg halt av oxalsyra vilket är skonsammare för magen.

Kryddväxterna och lavendeln tillför doft, smak och färg. Sorter kan varieras efter brukarens tycke och smak.

Ridån

Med en hög plantering nära den inglasade passagen skapas en känsla av att vara nära växterna även från insidan av passagen. Det är ytterligare ett alternativ till den som inte vill gå ut och delta i trädgården fullt ut, vilket är viktigt enligt Sachs & Vincenta (2011). Härifrån bildas siktlinjer ut mellan häggmispelns stammar som kan locka till aktivitet.

Växtlighet i närheten av byggnadens fönster kan bidra till positiva effekter även för personerna på insidan av huset. Det motiveras av de miljöpsykologiska teorierna som menar att en positiv stimulans uppnås genom att endast kunna se en ut över en grön miljö. Vilket bidrar till en avstressande miljö enligt Ulrich (1999).

Föreslagen växtlighet till växtbädden i marknivå:

Allium cearuleum - azurlök

Allium 'Mount Everest'

Amelanchier alnifolia - bärhäggmispel

Amelanchier larmarkii f.k. ULLTUNA, E - prakthäggmispel

Blechnum spicant - kambräken

Dryopteris filix-mas - träjon

Pachysandra terminalis 'Green Carpet' - skugggröna

Växtligheten är vald efter ståndortsförhållandet och upplevelsevärde.

Häggmispelarna är tålig buske som här kommer att stammas upp för att ge siktlinjer mellan stammarna och ge känslan av ett litet träd som håller sig i en lagom storlek för planteringen. Båda häggmispelarna har en färggrann höstfärgning.

Bärhäggmispeln har placerats närmast huset då den är mindre och har ett mer upprätt växtsätt. Prakthäggmispeln blir något större och har placerats en bit ifrån huset för att ge plats för optimal utveckling.

Kambräken är en tålig ormbunke som bildar meterhöga ruggar som ger en frisk grönska till platsen. De är höga och lätta att nå från stenmjölsgången. Träjon är en vintergrön växt som har ett värde året om och passar som marktäckare under buskar.

De olika typerna av lökar bidrar med en färgklick i allt det gröna. Blomställningarna är höga och därför enkla att få syn på.

Föreslagen växtlighet till den upphöjda växtbädden:

Alchemilla mollis - jättedaggkäpa

Allium 'Mount Everest'

Amelanchier larmarkii f.k. ULLTUNA, E - prakthäggmispel

Blechnum spicant - kambräken

Brunnera macrophylla - kaukasisk förgätmigej

Dryopteris filix-mas - träjon

Se motivering till återkommande växtlighet från tidigare beskrivning ovan.

Jättedaggkäpa o kaukasisk förgätmigej blir i den upphöjda planteringsbädden tillgänglig för brukaren. Båda tillför gröna nyanser och har en god täckande förmåga.

Vattenrummet

Vattenrummet är ett avskilt rum med en vintergrön stomme. Den vintergröna växtligheten ska symbolisera det oföränderliga och ska vara en trygg punkt för brukaren att besöka. Det svarar mot behovet av att platsen ska vara oföränderliga över tid och bör kunna kännas igen under alla årstider. Vilket Sach & Vincenta (2011) tar upp som en viktig riktlinje vid gestaltning till denna typ av utomhusmiljöer.

Växtligheten ska vara grönt frodig och vattenstenen ska ge en stimulering i både ljud och ständig rörelse. Rörelsens betydelse belystes av Lorna Wing då hon förklarar att personens intresse för ett föremål som rör sig eller snurrar oftast försvinner då det blir stilla (Wing 1996). Jättetåteln ger vackra vippor som gungar i vinden och placeras närmast vattenstenen. Bambun bildar avskärmning från den inglasade passagen och till resten av trädgården. Murgrönan klättrar på spalje mot tegelväggen för att inte skada fasaden. Rummet utgörs av en vintergrön stomme vilket bidrar till upplevelsevärden året om.

Föreslagen växtlighet:

Fargesia muriellae 'Jumbo' - bergbambu

Hedera helix - murgröna

Molinia arundinacea 'Transparent' - jättetåtel

Pachysandra terminalis 'Green Carpet' - skuggröna

Bergbambun utgör även den en vintergrön stomme i rummet och skärmar av rummet från den inglasade passagen. Bambun tillför sinnesstimuli i form av prasslande ljud och vajande rörelser. Jättetåteln har liknande egenskaper och får vackra vippor som rör sig i vinden. Skuggrönan är en enkel växt som också har en vintergrön funktion på platsen. Den täcker marken mellan ruggarna av bambu och prydnadsgräs utan att ta uppmärksamheten från dessa. Murgrönan klär fasaden kring fönstret och bidrar till att täcka den röda nyansen från husväggen.

Gungrummet

Gungrummet ska fungera som en avskild plats för den avslappnande upplevelsen. Gungan används på platsen idag, men har ingen given placering utan flyttas runt på plattläggningen. Genom att låta gungan få ett eget rum kan upplevelsen vara mer fristående de andra upplevelserna i trädgården. Den centrerade gräsmattan har ändrat form och omgärdas av häckar av vintergrön liguster. Häckarna är 130 cm höga och skärmar av gungupplevelsen från resten av trädgården.

En gräsarmering i grön plats läggs som en gång över gräsmattan för att underlätta framkomligheten för rullstolar. Gungställningen placeras under ett av körsbärsträden för att ge en utsikt mot trädets grenverk. I Grenverket bildas rörelser av vinden som kan fånga den spontana uppmärksamheten. Ytterligare ett körsbärsträd planteras invid de befintliga för att bygga på den befintliga känslan som träden ger till platsen. Träden utgör under vegetationsperioden ett sammanhängande tak som skydd mot solen.

Föreslagen växtlighet:

Ligustrum vulgare 'Atrovirens' - vintergrön liguster

Prunus sargentii - bergkörsbär

Ligusterhäcken är ett återkommande element och utgör den främsta vintergröna stommen i trädgården. Bergkörsbäret har en vacker bomning i samband med de befintliga körsbärens blomning och bjuder på en färgstark höstfärg i gult och rött som verkligen kommer att göra intryck på den solbelysta gården.

Färgklick

En färgstark plantering som ska innehålla stimulering för synsinnet. Starka färger och kontrastverkan bildas av röda och gula toner som möts av den gröna runt omkring.

Rabatten betraktas från ett nära avstånd och det är snarare den enskilda växten som ska vara tilltalande än att rabatten utgör en finstämd komposition. Kraften i den visuella upplevelsen av färgen förstärks genom att ha många plantor av samma sort.

Synintryck var ett av kundens främsta önskemål på sinnesstimulering och det skapas genom denna färgglada sammansättning.

Den befintliga pionen var ett omtyckt inslag på platsen och den tas med i den nya gestaltningen.

Föreslagen växtlighet:

Clematis alpina - klematis

Clematis tangutica - gullklematis

Crocus chrysanthus 'Goldielocks' - bägarkrokus

Frittelaria imperialis 'Rubra' - kejsarkrona

Paeonia lactifolia 'Sara Bernardt' - luktpion

Paeonia tenuifolia 'Clair de Lune' - pion

Tulipa 'Golden apeldoorn' - tulpan

Pionerna bidrar med en djupgrön bladfärg och har ett prydnadsvärde även då de inte blommar. Bommorna är stora och mycket färgstarka vilket gör dem lätta att upptäcka och fascinera av. De har en behaglig doft.

Två sorters klematis klär spaljéerna vid rabatten. De blommar i violett och gult och byter av varandra i blomningstid.

Kejsarkronan är ett både färg- och formstarkt inslag som syns ordentligt där den står. Gula tulpaner och krokus står för en tidig färgklick på vårkanten.

Känsloväggen

Det befintliga träplanket delar av atriumgården och gränsar till en annan verksamhet i samma byggnad.

På träplanket fäst krokar där olika föremål kan hängas upp och flyttas runt. Här kan personalen och brukarna välja vilka föremål som kan användas. Personalen kan planera in lekar, övningar och utmaningar för brukaren genom att använda sig av krokarna på känsloväggen. Att bygga in utmaningar i gestaltningen är någonting som kan stimulera brukaren och väcka nyfikenhet och lust (Sachs & Vincenta 2011).

Träplanket kan kopplas visuellt till trädäcket och de upphöjda odlingsbäddarna. Det ger ett samlat intryck och en trädgård i genomgående naturmaterial.

Föreslagen växtlighet:

Hamamelis x intermedia 'Feuerzauber' - hybridtrollhasseln

Hybridtrollhasseln har med sitt krokiga grenverk vackra blomning en plats nära den färgsprakande rabatten. Annars fungerar den som en avskärmning mellan känsloväggen och den sittplants som är placerad invid träplanket.

Områdesindelning efter funktion.

Med en kort sammanfattande text förklaras de olika områdesindelningarna och vilken funktion de har.

A.

Trädäcket länkar ihop entréerna med varandra och skapar en yta som är lite avskild från trädgården. Här kan brukarna gå ut från sitt eget rum till en avskild plats av trädgården, där de inte uppstår någon påtvingat deltagande.

Odlingslådorna är av samma trädslag som trädäcket och platsen kan enkelt nås och njutas av, till och med i bara strumplesten.

Ligusterhäckarna skärmar av trädäcket från resten av trädgården för att dämpa antalet intryck därifrån.

B.

Planteringen invid den inglasade passagen är tänkt att vara en transparent ridå mellan inne och ute. Det blir en plats där brukaren kan vara inomhus men ändå ta del av trädgården. Det bildas siktlinger ut i trädgården som kan väcka lusten att gå ut och vara delaktig.

Den vänstra planteringen är en upphöjd växtbädd som gör att brukarna kan komma nära växtligheten utan att böja sig. Växtbädden skapar också ett skydd för plats C.

C.

Här är en avskild plats omgärdad av vintergrön bambu. Murgröna klättrar på vaderspaljé längst husväggen och täcker tegelfasaden. En bänk är placerad med utsikt mot vattenstensens ständigt porlande vatten. Rörelse och ljudet blir lätt att låta sig fascinerar av. Växtligheten ska vara frodigt grön och avskärma platsen ordentligt.

D.

Gräsmattan är omgärdad av två klippa häckar av vintergrön liguster. Häckarna följer den bågformade gräsmattan och blir en mjuk avskärmning från resten av trädgården.

De tre körsbörsträden bildar en takkänsla över platsen där det är det tänkt att gungställningen ska stå. Gungställningen placeras här för att erbjuda en utsikt uppåt mot trädens grenverk. Ljusspel mellan grenarna blir någonting att fästa blicken vid och platsen blir behagligt sval under varma sommarkvar.

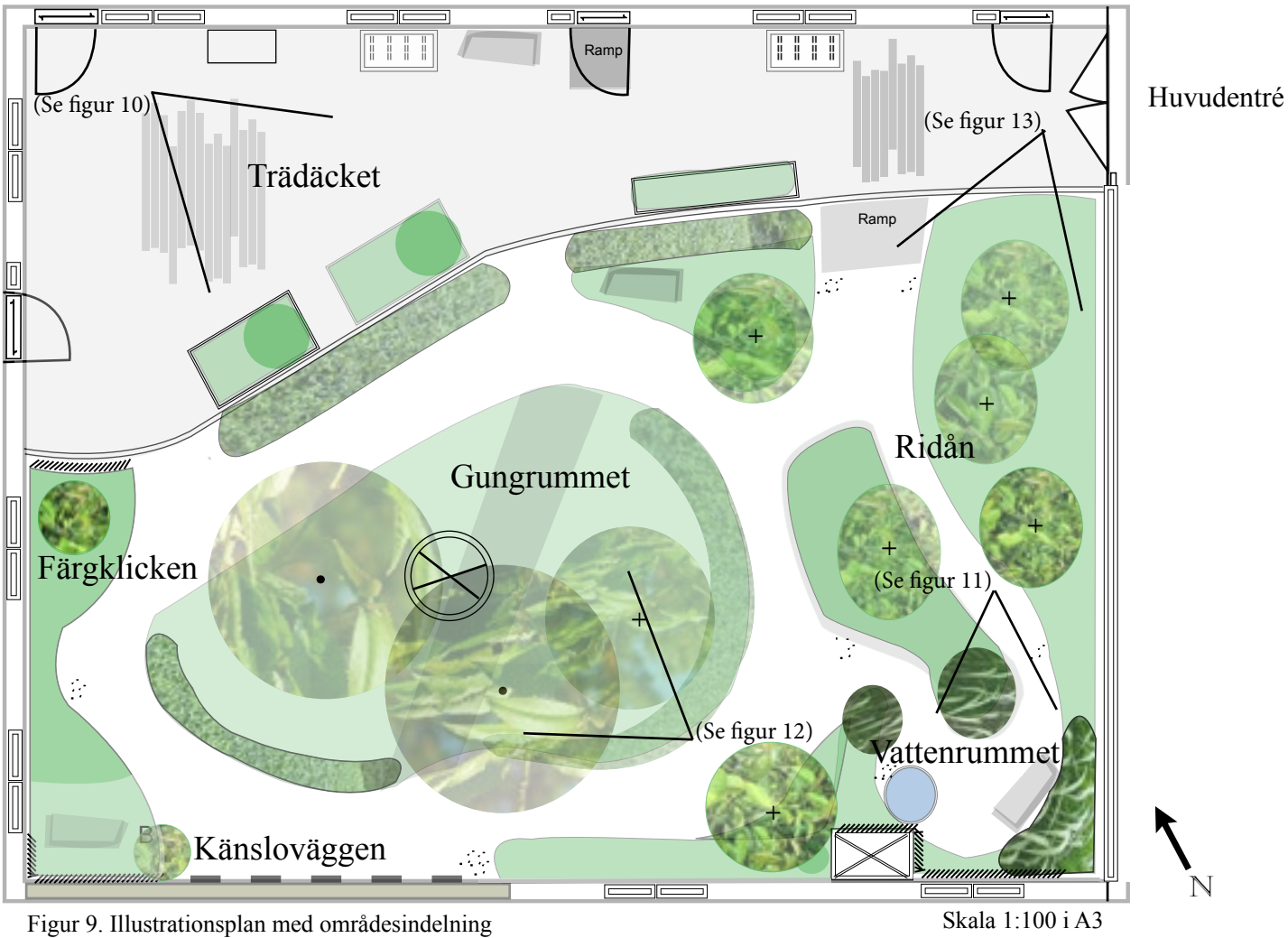
E.

En färggrann plantering som ska stimulera synintryck. Främst blommar det i slutet av sommaren då naturen lugnat ned sig i alla andra kulörskiftningar. Lite avvilt från resten av trädgården kan brukarna ta sig dit då de är upplagda för blommor och färg.

F.

Träplankets enda funktion har tidigare varit att dela atriumgården i två delar. Genom att sätta upp krokar på planket kan personalen hänga upp olika förmål som brukarna kan flytta runt och tänka kring. Det blir en mobil lösning som pedagogerna kan variera efter stundens behov. Planket får ytterligare en funktion och det blir ett sätt att ta till vara på utrymmet på gården. Syn- och känselsinnet kan stimuleras genom färg eller textur.

Illustrationer och vyer

Illustrationer och vyer över de olika funktionsområden på atriumgården, enligt föregående områdesindelning.

DISKUSSION

Litteraturstudien

Litteraturstudien ger en bild av vad autistiskt syndrom innebär och på vilket sätt naturen och trädgården kan bidra med en positiv stimulans för personer med denna diagnos.

Diagnoskriterierna för autismspektrumstörningar genomgår just nu ganska stora förändringar. Jag har valt att ändå beskriva diagnosen efter de kriterier som används under de senaste åren och på så sätt ge en bild av hur den har sett ut hittills. Jag har även gjort bedömningen att förändringar i diagnosmanualerna inte kommer att ha någon större betydelse vid ett gestaltningsarbete för behovsanpassade utemiljöer för dessa individer. Men det är givetvis betydande att påpeka att förändringar i diagnosmanualen kan komma att påverka synen på diagnosen och därför även förhållningssätten vid habiliteringsverksamheter. Utvecklingen går åt att ha färre diagnoser och istället tala om grader av störningar inom autismspektrumet. Trots att diagnosgrunderna förändras så tror jag att förhållningssättet till symtomen kommer att bestå.

Litteraturstudien visar att diagnosgrunderna och tillståndet autistiskt syndrom är komplext. Det går egentligen inte att generalisera varken svårigheter eller färdigheter hos personerna, eftersom spektrumet är brett och förutsättningarna kan skilja sig mycket även mellan individerna med samma diagnos. Det finns ingen mall att gå efter vid ett behovsanpassat gestaltningsarbete till personer med autistiskt syndrom. Platsen bör formas efter, och av, de individer som använder den. Det innebär fler skilda behov att anpassa sig efter, samtidigt kan den komplexiteten och differens mellan individerna även ge fler möjligheten att gestalta utemiljöer i anslutning till habiliteringsverksamheter.

I litteraturstudien har jag valt att ta upp några miljöpsykologiska teorier kring naturens positiva inverkan på människan. Teorierna avser inte endast personer med autistiskt syndrom utan talar allmänt om människans påverkan av naturen. Detta är endast ett axplock av framstående teorier och som valts på grund av att de berör det jag tycker är viktigt att knyta till arbetet. De valda teorierna behandlar vikten av återhämtning efter stress och intensiv sinnesstimulering, vilket jag tycker är intressant att fundera kring då personer med autistiskt syndrom kan reagera annorlunda vid sinnesstimulering. Samtidigt som det är bevisat att sinnesupplevelserna hos personerna med autistiskt syndrom kan vara mycket annorlunda än hos en person utan autism, så verkar behovet av återhämtning efter sinnesstimuli vara jämförbart. Det tar jag med mig i min gestaltning.

Utöver Sachs & Vincents texter så har jag inte funnit någon sammanfattande litteratur som ger riktlinjer åt gestaltningsarbeten anpassade till målgruppen. Jag fann deras riktlinjer värdefulla och har försökt att bygga in de moment som jag ansett vara viktigast och som fungerar tillsammans med platsens förutsättningar.

Kundens önskemål

Kundens önskemål har varit betydande för det slutgiltiga gestaltungsförslaget. Verksamhetens öppenhet inför gestaltungsförslaget har betytt ett större utrymme i utformningen än vad jag från början trott.

Platsanalysen

Analysen av platsens förutsättningar och befintliga växtlighet utfördes under ett studiebesök på Margaretahemmet. Atriumgården är liten till ytan och innefattade endast en liten del växtlighet. Analysen av de befintliga förutsättningarna gick därför ganska fort att genomföra och utgör inte så stor del av den skriftliga rapporten som jag från början tänkt. Men platsens förutsättningar och de önskemål som kunden har, har vävts samman i ett slutgiltigt gestaltungsförslag.

Jag har medvetet valt att inte gå in djupare på några historiska aspekter i platsanalysen, då jag istället har lagt större vikt och hänsyn vid funktionen och upplevelsevärde för den verksamhet som bedrivs där idag. Gestaltningen innebär en stor förändring i rumslighet men inte några större ingrepp än att dess befintliga skicket kan återställas.

I och med att atriumgården ligger inne på verksamhetens område så har det inte varit möjligt att ta sig dit på egen hand, utan att boka ett möte med personalen. Det faktum att det endast är brukare och personal från Margaretahemmet som har tillträde till atriumgården har underlättat gestaltungsarbetet då det endast är deras behov som behöver tillfredsställas här. Ur ett rent praktiskt perspektiv har det dock försvårat mitt arbete genom att platsen inte varit tillgänglig att ta del av för en djupare analys.

Gestaltungsförslaget

Gestaltningen innebär en stor förändring av rumsligheten på platsen. Fler avskilda rum har bildats för att kunna erbjuda en avskärmning mellan upplevelserna. För många olika rum och upplevelsemoment på platsen riskerar att göra platsen rörig och att pauserna mellan upplevelserna för få. Jag har gjort en avvägning av vilka upplevelser som jag tror är viktigast för att skapa en stimulerande utemiljö efter platsens förutsättningar och brukarens behov.

Atriumgården kommer att bli mer kuperad och gångsystemet styr hur personerna rör sig i rummet. I och med de tillförda växtbäddarna och växterna så innebär det en mindre yta att röra sig på. Men jag tror att växtligheten kommer att göra att platsen ändå känns större. Den klär fasaderna i gröna nyanser och huset kommer inte att upplevas så kompakt slutet kring gården. Även det styrda gångsystemet kommer att bidra till att besökaren faktiskt tar sig runt på hela gårdens yta.

Den förslagna växtligheten som finns beskriven i områdesindelningen är vald efter ståndortskriterier och upplevelsevärde. I de fall där två alternativ haft likvärdiga ståndortskriterier och upplevelsevärde har jag helt enkelt valt den som jag tycker passar bäst.

Övrig diskussion

Eftersom brukarna kommer att vistas på gården tillsammans med personal ger det goda möjligheter till att personalen kan leda brukaren till att upptäcka saker på egen hand. Det kräver också att personalen är medveten om tankarna kring gestaltningen och att deras behov är en del av förhållningssättet i gestaltningen.

Slutsatser

En stimulerande platsen för personer med autistiskt syndrom bör gestaltas efter de enskilda individernas behov snarare än efter en generell bild av målgruppen. Samtidigt kan många generella riktlinjer för en gestaltning av en återhämtande utemiljö vara användbara, då de behandlar funktioner som återhämtning efter stress.

Vid gestaltning av en stimulerande utemiljö för personer med autistiskt syndrom bör hänsyn tas till följande aspekter:

- Gestaltningen bör innehålla sinnesstimulerande moment. Dessa bör vara anpassade efter de individer som vistas på platsen.
- Momenten bör vara avgränsade från varandra så att de kan upplevas ett i taget.
- Det bör finnas avskilda platser dit personen kan gå undan och återhämta sig från intryck.
- Vid en habiliteringsverksamhet bör platsen vara intressant både för personal och brukaren, då ökar chansen att utemiljön blir ett användbart verktyg i habiliteringen.

REFERENSER

American psychiatric association

(2013). <http://www.dsm5.org/Documents/Autism%20Spectrum%20Disorder%20Fact%20Sheet.pdf> [2013-05-28]

Bengtsson, Inga-Lena (2010). Medarbetarna. I Grahn, Patrik & Ottossons, Åsa. *Trädgårdsterapi*. Lettland: Bokförlaget Bonnier existing, ss. 171-175

Björkqvist, Ulrike (2011). *Naturnära omsorg – En handbok*. Upplaga tre. Vasa: Arbetsteam Björkqvist/Louhi-Timmerbacka, Kårkulla kommun

Börjesson, Julia

Arbetsterapeut

Margaretagatan Dagligverksamhet, Margaretagatan 2A i Lund
[Samtal vid introduktionsmöte 2013-04-05]

Chang, Yuan-Yu & Chang, Chun-Yen (2010). *The Benefits of Outdoor Activities for Children with Autism*.

Department of Horticulture, National Taiwan University, Taipei, R.O.C. [2013-05-19]

Dahlgren, SvenOlof (2007). *Olikheter inom samma diagnos*. Intervju med Svenolof Dahlgren [Video](http://www.autismforum.se/gn/opencms/web/AF/Vad_ar_autism/autismspektrumet/spegling_film_olika_samma_diagnos/) [2013-04-28] Svenolof Dahlgren intervjuas av Katarina Kindwall.

Frith, Uta (2001). Mind blindness and the brain in autism. *Neuron*, vol.32, pp.969-79
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0896627301005529> [2013-05-19]

Goldman, Sylvie et al (2009). Motor stereotypies in children with autism and other developmental disorders. *Developmental Medicine & Child neurology*, vol. 51, pp.1-2
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-8749.2008.03178.x/pdf> [2013-05-19]

Grahn, Patrik (2005). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar I Johansson & Kùller, Maria och Marianne (red) *Miljöpsykologi*. Lund: Författarna och studentlitteratur. ss.245-254

Grahn, Patrik (2010). Därför mår vi bra i natur och trädgård I Grahn, Patrik & Ottosson, Åsa. *Trädgårdsterapi*. Lettland: Bokförlaget Bonnier existing, ss. 49-68

Hartig, Terry (2005). Teorier om restaurativa miljöer – förr, nu och i framtiden I Johansson & Küller, Maria och Marianne (red) *Miljöpsykologi*. Lund: Författarna och Studentlitteratur. s.263

Hebert, B.B (2003). *Design guidelines of a therapeutic garden for autistic children*. Master's thesis, Louisiana state university. Los Angeles: http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0127103-211300/unrestricted/Hebert_thesis.pdf [2013-05-19]

Kylén, Gunnar (1986). *Begåvning och begåvningshandikapp*. Stockholm: Stiftelsen ALA

Lindquist (2013). *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se/lang/habilitering> [2013-05-16]

Lunds kommun (2013-05-02). *Omsorg, socialt stöd och hjälp*. <http://www.lund.se/Medborgare/Omsorg-socialt-stod--hjalp/Handikapp-funktionsnedsattning/Daglig-verksamhet/> [2013-06-03]

Nordin, Viviann & Gillber, Christoper (2005). *Autism och autismliknande tillstånd – en översikt*. Riksföreningen autism. [Broschyr]

Ottosson, Johan (1997). *Naturens betydelse I en livskris*. Alnarp: MOVIUM

Ottosson, Åsa & Mats (2006). *Naturkraft*. Falun: Wahlström och Wikstrand

Sachs, Naomi & Vincenta, Tara. (2011). Outdoor environments for children with a autism and special needs. *InformedDesign* Vol.09, ss.1-8 http://www.informedesign.org/_news/april_v09-p.pdf [2013-05-20]

Sandberg, Kerstin (red) (1999). *Möjligheternas trädgård en trädgård för alla*. Stockholm: Hjälpmedelsinstitut och Sveriges Utbildningsradio AB

Senju, Atsushi & Johnson, H, Mark (2009). *The eye contact effects: mechanisms and development* Trends in Cognitive Sciences 13(3), pp.127-134, http://www.cbcd.bbk.ac.uk/people/scientificstaff/atsushi/index_html/cbcd/people/scientificstaff/atsushi/pdf/Senju2009TiCS [2013-05-28]

SFS, (2013) *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*. (1993). Stockholm (SFS 1993:387)

Stigsdotter, et al. (2011). *The Evolutionary Approach* I Nilsson, Kjell (red) Forests, trees and humans health. s.319. http://slunik.sl.se/kursfiler/LP0504/30231.1213/Nature_-_Based_Therapeutic_Interventions.pdf [2013-04-16]

Stångby Plantskola. *Stångbykatalogen 2013-2014*. Plantskolekatalog.

Ulrich, Roger (1999). *Effects of gardens on health outcomes: teory and research*. I Cooper, Marcus, Clare & Barnes, Marni. Healing gardens – therapeutic benefits and design recommendations. pp.27-75

Västerbro, Nina (2010-12-07). *Autistiskt syndrom - Autism*. Autismforum, Stockholms landsting.
http://www.autismforum.se/gn/opencms/web/AF/Vad_ar_autism/autistiskt_syndrom/ [2013-04-26]

Västerbro, Nina (2007-11-19). *Om termen autism*. Autismforum, Stockholms landsting.
http://www.autismforum.se/gn/opencms/web/AF/Vad_ar_autism/autismspektrumet/om_termen_autism/index.html [2013-04-26]

Wing, Lorna (2012). *Autismspektrum – Handbok för föräldrar och professionella* Upplaga 2:3. Lund: Studentlitteratur AB. (Originaltitel: The autistic spectrum - A guide for parents and professionals. Första utgåva 1996) Översatt av Anna Gillberg och Nanna Gillberg

Wolff, Sula (2004). The history of autism. *Eur Child Adolesc Psychiatry*
<http://link.springer.com/article/10.1007/s0078-004-0363-5> [2013-05-19]

Währborg, Peter (2010). Naturunderstödd hälsovård har en framtid. I Grahn, Patrik & Ottosson, Åsa (red)*Trädgårdsterapi*. Lettland: Bokförlaget Bonniers Existens s.138.

Zander, Eric (2007-11-19). *Vad beror autism på?* Autismforum Stockholms landsting
http://www.autismforum.se/gn/opencms/web/AF/Vad_ar_autism/introduktion/vad_beror/ [2013-04-13]

Zander, Eric (2007-11-19). *Hur yttrar sig autism?* Autismforum Stockholms landsting
http://www.autismforum.se/gn/opencms/web/AF/Vad_ar_autism/introduktion/hur_yttrar_sig_autism/index.html?source=true#kallforteckning [2013-05-20]

Samtliga foton är tagna av författaren.
Samtliga illustrationer är gjorda av författaren.